

Ніка О. І., д-р філол. наук, проф.
Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

МОРФОЛОГІЧНІ ЯВИЩА В НОБЕЛЬСЬКОМУ ЄВАНГЕЛІЇ 1520 РОКУ

Проаналізовано морфологічні ознаки, що характеризують руську редакцію церковнослов'янської мови в Нобельському Євангелії 1520 р., рукописній пам'ятці з Полісся. Зіставлено виявлені в цьому рукописі явища з конфесійними пам'ятками XIV–XV ст. та Пересопницьким Євангелієм середини XVI ст.

Ключові слова: морфологічні явища, Нобельське Євангеліє, рукопис, конфесійні пам'ятки першої чверті XVI ст.

Вивчення церковнослов'янської мови руської редакції першої чверті XVI ст. розширюється з уведенням в науковий обіг Нобельського Євангелія 1520 р. На думку Г. Кайперта, варто деталізувати редакцію, яку «традиційно називають руською, (загально)східнослов'янську, а згодом більш пізні російську, українську і, можливо, також західноруську-білоруську редакції» [Кайперт 2017, с. 36]. Як відомо, більш опрацьованою є атрибуція редакції за її графічними та фонетико-орфографічними характеристиками.

Морфологічні описи пам'яток, зокрема конфесійних, староукраїнської мови XIV–XV ст. представлені у працях Д. Гринчишина, І. Керницького, В. Мойсієнка, В. Німчука, І. Огієнка, В. Русанівського, І. Царалунги й ін. У дослідженні мови Лавришівського Євангелія В. Мойсієнко відзначає, зокрема, особливу числівникову форму, іменникову флексію -ови, із дієслівних форм – «утворення з редукованою фіналлю дієслів II–III особи однини тепер. часу...; форми II особи однини наказового способу...» [Мойсієнко 2018, с. 448].

Дієслівна варіантність окремо була простежена в конфесійних текстах XV ст., серед яких «Бибельський Апостол, Кам'яно-Струмилівське Євангеліє, Київський Псалтир, Лу-

цьке Євангеліє, Луцький Псалтир, Путенське Євангеліє, Тріодь Цвітна та ін.» [Царалунга 2017, с. 413]. Визначені в них варіанти репрезентовані у формах «теперішнього часу і простого майбутнього часу в 2 особі однини -ши – -шь»; усіченні «кінцевих -ть/-ть/-т у дієслівних формах третьої особи однини й множини теперішнього та простого майбутнього часу»; у дієслівних формах «на -м і на -мо у 1 особі множини теперішнього і майбутнього часу дійсного і наказового способу» [Царалунга 2017, с. 413].

Вивчення церковнослов'янської мови з кінця XVI ст. часто орієнтувалося на стародруки (зокрема Острозьку Біблію 1581 р.) і репрезентацію мовних норм у граматиках Лаврентія Зизанія та Мелетія Смотрицького. Морфологічні параметри церковнослов'янської мови української редакції кінця XVI–XVII ст. схарактеризував О. Білих [Білих, 2019]. Зокрема, дослідник звернув увагу на порівняльний аспект Острозької Біблії та видань Скорини: «більшість цих нових (порівняно зі старослов'янською мовою) форм ужиті й в ОБ 1581, однак у виданнях Ф. Скорини вони набагато частотніші. Прикладами таких форм є, зокрема, серед іменників давніх * -ѡ-, * -јѡ-основ форми род. одн. на -у, -ю (квасу, праху), дав. одн. на -ови, -єви (Даниїлови, лікарєви), місц. одн. на -у (о мужу), дав., ор., місц. одн. на відповідно -амъ, -ямъ, -ами, -ями, -ахъ, -яхъ (царствамъ, грєхами, вь бедрахъ, во оковахъ)» [Білих 2019, с. 57–58].

Морфологічний опис Пересопницького Євангелія як перекладної пам'ятки середини XVI ст. здійснили П. Житецький [Житецький, 1941], І. Чепіга [Чепіга, 2001] та ін. Серед багатьох морфологічних змін П. Житецький відзначав перебудову активних коротких дієприкметників, що під час перекладу трансформуються в дієприслівники з характерною для них синтаксичною функцією, витісняючись із предикативної позиції [Житецький, 1941, с. 23–29].

Нобельське Євангеліє (далі – НЄ) стало «нововідкритою» пам'яткою, що репрезентує традиції переписування Святого Письма церковнослов'янською мовою. Ця пам'ятка локалізована завдяки першій із двох післямов до рукопису – 1520 р., с. Нобель на Поліссі (зараз – Зарічненський район Рівненської

області). У другій половині XIX ст. Євангеліє було вивезене до Вільно, де зберігалося у Віленській публічній бібліотеці. Тоді ж було здійснено палеографічний опис рукопису [Гільтебрандт, 1871], [Добрянский 1882, с. 109–110]. Сучасний опис рукопису, який нині зберігається в Бібліотеці Академії наук Литви імені Врублевських, підготувала Н. Морозова [Морозова 2016, с. 274].

Натепер ця інформація є чи не єдиною, яка безпосередньо стосується самого тексту. Згадки про рукопис і післямови, особливо першу, наявні також в інших виданнях.

Відкриття й популяризація Нобельського рукопису та інформації про нього відбулися завдяки інтернет-публікаціям В. Тумаш-Ляховець, о. П. Дубінця [Тумаш, Дубінець, 2015], О. Бухала [Бухало, 2020] та ін. У науковому плані рукопис не був досліджений, що визначає актуальність наукової проблеми.

Мета статті – проаналізувати морфологічні явища в рукописному Євангелії з Нобля першої чверті XVI ст.

Завдання дослідження:

– встановити морфологічні ознаки в НЄ, що характеризують мовну взаємодію усної та писемної практик у руській редакції церковнослов'янської мови;

– схарактеризувати фонетичну й орфографічну зумовленість морфологічних форм у НЄ;

– розкрити морфологічні явища в різних частинах рукопису, зокрема в Тетроевангелії та двох післямовах до пам'ятки;

– порівняти виявлені морфологічні ознаки НЄ із конфесійними церковнослов'янськими пам'ятками XIV–XV ст. і «руськомо-вним» перекладом – Пересопницьким Євангелієм 1556–1561 рр. (далі – ПЄ).

На рівні фонетики у НЄ помітні діалектні особливості поліської вимови, про що вже частково розкриті в публікаціях із нагоди 500-ліття з часу створення НЄ [Бухало, 2020].

На рівні морфології відзначаємо багато фіксацій, характерних для руської редакції церковнослов'янської мови, що їх розглядаємо як морфологічні явища НЄ. Вкраплення живої мови мають не стільки кількісну, а якісну характеристику. У пам'ятці виявлені морфологічні явища, які охоплюють різні частини мови (іменник, прикметник, займенник, дієслово).

Іменникові морфологічні показники залежать від витворення парадигми відмінювання за родовим принципом і вторинних закінчень. Найчастішими є фіксації взаємодії у відмінюванні іменників чоловічого роду, що раніше належали до різних колишніх основ ^{*}ǫ, ^{*}ǰ та ^{*}ǿ, у родовому та давальному відмінках.

– флексія -у іменників у родовому відмінку однини (колишня основа іменників на ^{*}ǫ): **ѿ сложенїа мироу** (НС, с. 41 зв.);

– флексія -ови іменників чоловічого роду з основою на ^{*}ǫ, ^{*}ǰ в давальному відмінку однини: **івсифови** (НС, с. 3 зв.), **ґви** (НС, с. 13 зв.), **іван^нови** (НС, с. 3 зв.) **іґви**, **іґови** (НС, с. 46, 299), **пет^нрови**, **петрови** (НС, с. 52, 150 зв., 314), **нрѡдови** (НС, с. 119 зв.), **вн^нрѡови** (НС, с. 299), **їерѡви** (НС: с. 181 зв.), **кѣ архїерѡви** (НС, с. 251 зв.), а також неістот: **мирѡви** (НС: 301, 306) (паралельно – **мироу**). Це одна з прикметних характеристик, коли переписувач надає перевагу вторинним флексіям іменників. За другим південнослов'янським впливом ширше представлена орфографічна варіантність **о** – **ѡ**, що поширюється і на іменникову флексію **-ови/-ѡви**.

Іменники **вн^нрѡови**, **їерѡви**, **кѣ архїерѡви** – м'якого типу відмінювання з колишньою основою на ^{*}ǰ, проте вони отримують вторинне закінчення **-ови**. Їх сучасне продовження помітне «у волинсько-поліських же говірках, як і в південно-західних діалектах...: б^нратови, с^нинови, кон^нѡви (-ови), зл^нодїєви (-ови), товаришевії, гул'т'а^нови, у садови, на в^нозови, у мишк^нови та ін.» [Бевзенко 1980, с. 97]:

– іменники з колишньою ^{*}ǫ-основою в місцевому відмінку однини мають закінчення -и (паралельно з **-ѣ**): **при кнѣзѣ фѣдѡри ивановичи ѡрослѡвичѡ**. (НС: 347). Закінчення залежало від твердої (**-ѣ**) чи м'якої (**-и**) груп іменників, проте у післямові до НС зафіксовано **при... фѣ^нѡри**, підтримане морфологічними (і фонетичними) чинниками. Як зазначають дослідники, «загалом послідовне використання традиційного -и в аналізованих формах (підтримуване впливом української мови, в пам'ятках якої воно є звичайним ...) було особливістю церковнослов'янської мови української редакції» [Білих, 2019, с. 107];

– нові форми іменників середнього роду на **-є** розкривають дію фонетичних законів: **на ѡб'рѣтє"є**. Вираз написано кіновар'ю внизу сторінки по центру: **Сє***, **и на ѡб'рѣтє"є, чѣтныа главы** (НЄ, с. 31).

Іменники на **-иє** послідовно передаються у тексті, у цьому ж разі фонетичні зміни (занепад зредукованого та асиміляція [j]) очевидні з огляду на особливості написання – винесення літери **и** над рядок. У післямові подібна фонетична ознака зафіксована у слові **дѡга^к**: **дѡга^к мно^ггрѣшныи ра^б ѡжїи савастїанѣ | авраамови^ч и* в нобли** . (НЄ, с. 347):

– повні прикметники із закінченням **-ого** в родовому відмінку однини: **єдино҃го** (НЄ, с. 316 зв.). Зберігаючи початкове **є** як маркер церковнослов'янської мови, переписувач передав флексію **-ого**, властиву українським прикметникам. Вона спорадично представлена в рукописі, натомість переважає церковнослов'янське **-аго**;

– форми особових займенників **тобѣ** (НЄ, с. 15, 15 зв., 17, 33). **собѣ** (НЄ, с. 16 зв., 45).

Дієслово:

– в обох післямовах до НЄ зафіксований синтетичний перфект **писалѣ**, **писа^л**. У першій післямові дяк пише про свою роботу і переходить на звичну мовну практику, тому така форма органічно входила до мовного оформлення прикінцевої текстової частини рукопису: **Ѧ писалѣ дѡга^к мно^ггрѣшныи ра^б ѡжїи савастїанѣ | авраамови^ч и* в нобли** (НЄ: с. 347). Синтетичний перфект повторюється й у другій післямові: **писа^л**.

Як уже зазначалося, найчастіше дієслівні зв'язки «пропустили» у перфектних формах 3-ї особи, зокрема у формі однини. Для порівняння: у вибірках з Острозької Біблії 1581 р. «виявлено 380 уживань перфекта, 50 із них без зв'язки» [Білих, 2019, с. 383]:

– орфографічні зміни відображені, зокрема, у фіналі дієслів теперішнього часу 1-ї особи однини – у написаннях юса великого нейотованого (**ж**) замість йотованого: **поклонѡса** (НЄ, с. 4 зв.), **знаѡ** (НЄ, с. 292), **полагаѡ**, **твѡрѡ**, **твѡрѡ** (НЄ, с. 292 зв.,

301, 302). Вони зумовлені другим південнослов'янським впливом, якого в орфографії та графіці дотримувався переписувач;

– фіналь *-ть* у дієслівних формах 3-ьої особи однини теперішнього і простого майбутнього часу: **принметь** (НС, с. 3 зв.), **изындеть**, **оупасеть** (НС, с. 4 зв.), **лежить** (НС, с. 7), **бодеть** (НС, с. 42, 43), **црѣтворюеть** (НС, с. 30 зв.), **погжвить**, **погоу-вить** (НС, с. 30 зв., 52 зв.), **вбоулеть** (НС, с. 11), **расъхтить** (НС, с. 36). Як і в попередньому випадку, орфографічні переваги другого південнослов'янського впливу додавали написань **ь** на місці **ѣ** в Нобельському рукописі;

– фіналь *-мо/-ми* дієслів 1-ої особи множини теперішнього часу: **прерѣкаемо** (НС, с. 172), **даемо** (НС, с. 244 зв.). Варіантність розкривається в домінуванні *-мъ/-ми* із характерними для українського мовлення флексіями *-мо/-ми*. За дією другого південнослов'янського впливу орфографічні варіанти *о – ѡ* поширюються і на флексії;

– дієслівні форми на *-но* зі зв'язкою (**писано естъ**, **дано быѣ**): **тако бо писано естъ прѣркѡмъ** (НС, с. 4 зв.), **писано бо естъ** (НС, с. 8 зв.), **писано бо еѣ** (НС, с. 9), **ѡ немѣ же естъ писано** (НС, с. 31 зв.), **дано быѣ** (НС, с. 347);

– активні короткі дієприкметники, становлячи активний ресурс текстової структури конфесійних пам'яток, передаються з деякими відмінностями під впливом мовної практики переписувачів. Так, морфологічні зміни активних коротких дієприкметників у дієприслівники вже наявні на початку рукопису: **видѣвѣши же зъвѣздѡу**, **възрадѡвашасѣ радѡстію великою зѣло ...** (НС, с. 5). Дієприслівник **видѣвѣши** за властивими колишньому дієприкметнику граматичними показниками числа (і роду) не співвідноситься з дієсловом: **видѣвѣши... възрадѡвашасѣ**. Поруч із цим також фіксується короткий активний дієприкметник (у множині), що відповідає давній книжній традиції його вживання **пришеѣше ... видѣша** (НС, с. 5);

– прийменник *до + родовий відмінок*: **до виѣлима** (НС: 170 зв.), що було характерно для тогочасної мовної практики

переписувачів. Паралельно з ним уживається прийменниково-іменникова форма *к + давальний відмінок*.

Переписувач виправляє окремі написання в тексті. Так, на с. 20 НЄ написано **въ црѣтво нѣное**, де слово **црѣтво** виправлене замість **црѣтвіє**. Написання **црѣтво нѣное** також зустрічається на наступних сторінках Євангелія (НЄ, с. 41, 41 зв.). Це розширює варіантність словосполуки, що має сакральний сенс.

Євангельський текст і післямови до нього фіксують однаковий спектр змін під впливом живого мовлення, що його привносив переписувач. Разом із тим синтетичний перфект, що є відображенням звичної мовної практики спілкування, зафіксований у післямовах.

Вираження окремих морфологічних характеристик залежить від орфографічного та фонетичного чинників: книжного другого південнослов'янського впливу та фонетики поліського мовного континууму.

Порівняння з результатами, отриманими з досліджень конфесійних пам'яток попередніх періодів, зокрема XIV–XV ст., засвічує тяглість морфологічних ознак руської редакції церковнослов'янської мови, переважне охоплення форм іменників і дієслів.

Для виявлення змін порівняємо НЄ з ПЄ, що його перекладали впродовж 1556–1561 рр. на Волині. Пам'ятки належать до першої чверті й середини XVI ст., репрезентують руську редакцію церковнослов'янської мови в НЄ та «руську мову» (староукраїнську) у ПЄ.

Із морфологічних відзначимо ті заміни, які характеризують живомовний вплив у ПЄ:

– послідовна заміна аориста (та імперфекта) формами перфекта без зв'язки: **осіа**, **ре^ч**, **ро^аса**, **Ѡндоша**, **рѣша** (НЄ)
– **освѣтила**, **рекль**, **са** народиль, **пош^л**и, **мовили** (ПЄ);

– дієслівні форми теперішнього, простого майбутнього часу та наказового способу у 1-й особі множини на **-мо**: **прїидѣ^м**, **видѣмъ** (НЄ) – **по(д)мо**, **оувѣдаємо** (ПЄ);

– відсутність кінцевого **-ть** у дієсловах 3-ї особи однини (І дієвідміни): **боуде^т** (НЄ) – **боуде** (ПЄ);

– короткі активні та пасивні дієприкметники замінені на повні пасивні дієприкметники: **ОБРАЦЬТЕ МЛАДЕНЕЦЬ ПОВИТЬ ЛЕЖАЦЬ ВЪ ЯСЛЕ^Х** (НС, с. 170–170 зв.) – **найдете младеньца пеленами повитого. а положеного въ яслехъ** (ПЄ, с. 251–252).

– зміни у вираженні категорії істот – неістот іменників: **ОБРАЦЬТЕ МЛАДЕНЕЦЬ** (НС) – **найдете младеньца** (ПЄ).

Ці зміни, виявлені в текстових частинах обох пам'яток, узагальнимо в таблиці:

Нобельське Євангеліє 1520, с. 170–170 зв.	Пересопницьке Євангеліє 1556–1561, с. 251–252
осіа	освѣтила
ре ^ч	рекль
ро ^м са	са народиль
ѡндоша	пош ^л и
рѣша	мовили
прїндѣ ^м	по(д)мо
видѣмъ	оувѣдаемо
боуде ^т	боуде
повить	повитого
лежаць	положеного
обрацете младенець	найдете младеньца

Разом із тим порівняння окремих частин цих текстів дає підстави визначити, що в оформленні окремих граматичних форм переписувач НЄ надавав переваги українській фонетиці, а перекладач Пересопниці – книжній. Наприклад, фонетична зміна *-жс-* (< *dj) відбита в дієслівній формі з НЄ **БЫСТЕ УСОУЖАЛИ**, тоді як у перекладі, ПЄ, перевагу надано церковнослов'янському *-жд-*: **бысте не усоуждаю**:

НЄ: **Глѹ же ва^м. како цркве болїи є^с здѣ, аще ли бысте видѣли, ч^то є^с. николи же оубв бысте усоужали неповѣн^ны^х.** (НЄ, с. 34).

ПЄ: Рєкоу же ва(м). иже црѣквь болѣши ес(т) зде. если бысте вѣдали, што е(ст) мл(с)ти хощу а не жрѣтвы. николи бысте не всоуждаю неповинѣны(х) (ПЄ, с. 55).

У наведеному вище текстовому фрагменті з НЄ не фіксуються форми перфекта без дієслова-зв'язки, дієслівні форми 1-ї особи множини на *-мо*, але ми виявили їх в інших частинах цього рукопису церковнослов'янською мовою. Для ПЄ – це частотні характеристики, що супроводжуються не тільки морфологічними, фонетичними, але й лексичними і синтаксичними трансформаціями.

Висновки. Руська редакція церковнослов'янської мови рукописного Євангелія з Нобля уточнюється за морфологічними характеристиками: закінчення *-у* в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду; *-ови* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду (на позначення істот і неістот), *-и* в місцевому відмінку однини іменників твердої групи чоловічого роду, фіналі *-ть* у 3-й особі однини теперішнього і простого майбутнього часу, *-мо* у 1-й особі множини теперішнього часу, зміна коротких активних дієприкметників у дієприслівники й ін. З'ясовано, що синтетичний перфект функціонує у післямовах до НЄ.

Характерні для НЄ фонетико-орфографічні зміни розширюють морфологічну варіантність. Виявлено ознаки другого південнослов'янського впливу щодо орфографічних заміни *о – ѡ* у вторинних фіналях іменників – *-ови/-ѡви*, дієслів – *-мо/-мѡ*. До наслідків цього впливу належить орфографічне передавання особового закінчення *ѡ* у 1-й особі множини. На фонетико-орфографічне передавання граматичних форм також вплинула місцева мовна практика сплутування *ѡ – и, ѡ – є*.

Перспективи дослідження – повне вивчення морфологічних характеристик НЄ, співвідношення живомовних явищ у структурі церковнослов'янського тексту для виявлення ступенів мовної інтерференції, зіставлення з конфесійними пам'ятками різних періодів. Вони забезпечать повноту дослідження церковнослов'янської мови руської редакції першої чверті XVI ст. і Нобельського рукопису зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бевзенко С. П.* Українська діалектологія. Київ, Вища школа, 1980. 247 с.
2. *Білих О. П.* Українська редакція церковнослов'янської мови кінця XVI–XVII ст.: проблеми інтерференції та морфологічного унормування: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Кропивницький, 2019. 489 с.
3. *Бухало Олексій.* Нобельське Євангеліє: 500-річний рукопис, який написали на Поліссі, 14 червня 2020. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53010787>
4. *Гильтебрандт П. А.* Рукописное отделение Виленской публичной библиотеки, состоящей под Августейшим покровительством Его Императорскаго Высочества государя наследника цесаревича Александра Александровича: Церковно-славянския рукописи. Русские пергамены. Вып. первый. Вильна : Издание Виленской публичной библиотеки, 1871. 230 с.
5. *Добрянский Ф. Н.* Описание рукописей Виленской публичной библиотеки, церковно-славянских и русских. Вильна : Типография А. Г. Сыркина, 1882, LVI, 533 с.
6. *Житецький П.* Нарис літературної історії української мови в XVII віці : з дод. слов. книжної укр. мови за рукописом XVII віку / вступ. ст. Л. А. Булаховського. Львів : Укр. вид-во, 1941.
7. *Кайперт Гельмут.* Церковнославянський язык: круг понятьий (пер. с нем. Марины А. Бобрик). Slověne. 2017. No. 1. С. 8–75.
8. *Мойсієнко Віктор.* Протографи і мова Лавришівського Євангелія. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Moisiienko_Viktor/Protohrafy_i_mova_Lavryshivskoho_Yevanheliia/
9. *Морозова Надежда.* Сводный каталог кириллических рукописных книг, хранящихся в Литве : Предварительные материалы. Slavistica Vilnensis 2016 61. 257–366. DOI: <https://doi.org/10.15388/SlavViln.2016.61.10652>
10. *Тумаши Валентина, Дубінець Павло.* Рукописне Нобельське Четвероєвангеліє – найдавніша писемна пам'ятка Українського Полісся. 2015. URL: http://prosvita.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=148:2015-02-23-08-10-47&catid=35:news&Itemid=27
11. *Царалунга І.* Варіативність у староукраїнській літературно-писемній мові XIV–XV ст.: монографія. Хмельницький : Гонта А. С., 2017. 448 с.
12. *Царалунга Інна.* Дієслівна варіативність у староукраїнській мові XIV–XV ст. (на матеріалі писемних пам'яток конфесійного стилю). Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2017. Вип. 64. Ч. I. С. 413–424.

13. *Ченіга І.* Пересопницьке Євангеліє – унікальна пам'ятка української мови. Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 р.: Дослідження. Транслітерованій текст. Словопоказчик / підгот. І. П. Ченіга, Л. А. Гнатенко; ред. кол. О. С. Онищенко [та ін.]. Київ, 2001. С. 13–54.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

НЄ – Нобельське Євангеліє, 1520. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. F19-35. URL: https://aleph.library.lt/F?func=direct&local_base=mab04&doc_number=000076151

ПЄ – Пересопницьке Євангеліє. Дослідження. Транслітерованій текст. Словопоказчик. Slovorokazhchyk. 2011 / голов. ред. О. С. Онищенко. 2-е вид., доповн. Київ.

Nika O. I., Dr. habil., Prof.,
Institute of Philology of Taras Shevchenko KNU, Kyiv
ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

MORPHOLOGICAL PHENOMENA IN THE NOBEL GOSPEL OF 1520

The article discusses morphological phenomena in the Nobel Gospel, the written monument from Polissia dating back to 1520. The monument was copied out in Church Slavonic with some features of the vernacular primarily exhibited in phonetics and orthography. The study attempts to reveal the morphological phenomena that characterize the impact of the vernacular and contribute to broader language variation in the manuscript. It describes some of the morphological phenomena in different parts of speech (the noun, the adjective, the verb).

Morphological features are compared in different parts of the monument: the four Gospels and the afterword. The latter contains the synthetic perfect form.

The study examines language contamination observed in the combination of phonetic features of Church Slavonic and morphological features of the Ukrainian language such as the final -mo/-mъ in verbs. It is essential to take into account the Second South Slavic Influence on the morphological characteristics of the text, e.g. orthographic change of o -w in the endings -ову/-wъи of masculine singular nouns in the dative case or in the final -mo/-mъ of the first person plural verbs in the present tense.

The study demonstrates that the text morphology is influenced by orthographic and phonetic variants $\text{ѣ} - \text{и}$, $\text{ѣ} - \text{е}$ typical of the language continuum in Polissia.

The article explains the interaction between the hard and soft types of declension in singular masculine nouns in the dative case under the condition that nouns with the former base in $\text{j}\ddot{o}$ acquire secondary flexions $-\text{o}\ddot{u}/-\text{w}\ddot{b}\text{H}$.*

To characterize the morphological features of the Ruthenian variant of Church Slavonic, the Nobel manuscript was compared with the monuments of the same confession dating from the previous period of the 14th–15th centuries.

A comparison with the Peresopnytsia Gospel, which is a translation into the Ruthenian (Old Ukrainian) language performed in Volyn, dating from the middle of the 16 century, gives grounds to confirm the conclusion about partial morphological changes in the Church Slavonic Gospel from Nobel and systemic features of the Ukrainian language represented in the translation from Persopnytsia.

Keywords: *morphology, Ruthenian variant of Church Slavonic, Nobel Gospel, manuscript, confessional monuments of the first quarter of the 16th century.*

REFERENCES

Bevzenko S. P. Ukrainska dialektolohiia [Ukrainian dialectology]. Kyiv, Vyshcha shkola, 1980. 247 s.

Bilykh, O. P. (2019). Ukrainska redaktsiia tserkovnoslovianskoi movy kintsia XVI–XVII st.: problemy interferentsii ta morfolohichnoho unormuvannia [Ukrainian edition of the Church Slavonic language of the end of the XVI–XVII centuries: problems of interference and morphological normalization]: dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01. Kropyvnytskiy. [in Ukrainian].

Bukhalo, Oleksii. (2020). Nobelske Yevanheliie: 500-richnyi rukopys, yakyi napysaly na Polissi [The Nobel Gospel: a 500-year-old manuscript written in Polissia]. BBC News. Ukraina. 14 chervnia 2020. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53010787>. [in Ukrainian]

Dobrianskii, Flavian. (1882). Opisanie rukopisei Vilenskoï publichnoï biblioteki, tserkovno-slavianskikh i russkikh [Description of the manuscripts of the Vilna Public Library, Church Slavonic and Russian]. Vilna : Tipografiia A.G. Syrkina. [in Russian].

Giltebrandt, Petr. (1871). Rukopisnoe otdelenie Vilenskoï publichnoï biblioteki... Tserkovno-slavianskii rukopisi. Russkie pergameny [Manuscript Department of Vilna Public Library ... Church Slavonic manuscripts.

Russian parchments]. Vol. 1. Vilna : Izdanie Vilenskoï publichnoi biblioteki. [in Russian].

Zhytetskyi, P. (1941). Narys literaturnoi istorii ukrainskoï movy v XVII vitsi : z dod. slov. knyzhnoi ukr. movy za rukopysom XVII viku [Essay on the literary history of the Ukrainian language in the XVII century: with the addition of a dictionary of the literary Ukrainian language according to the manuscript of the XVII century] / vstup. st. L. A. Bulakhovskoho. Lviv : Ukr. vyd-vo, [in Ukrainian].

Keipert, Helmut. (2017). Tserkovnoslavianskii yazyk: krug poniatii [Conceptions of Church Slavonic]. Slovène. Vol. 1. pp. 8–75. [in Russian].

Moisiienko, Viktor. (2018). Protohrafy i mova Lavryshivskoho Yevanheliia. [Protographs and language of the Lavryshiv Gospel]. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Moisiienko_Viktor/Protohrafy_i_mova_Lavryshivskoho_Yevanheliia/ [in Ukrainian].

Morozova, Nadezhda. (2016). Svodnyi katalog kirillicheskikh rukopisnykh knig, khраниashchihsia v Litve: Predvaritel'nye materialy [Consolidated catalog of Cyrillic handwritten books stored in Lithuania: Preliminary materials]. Slavistica Vilnensis Vol. 61. pp. 257–366. DOI: <https://doi.org/10.15388/SlavViln.2016.61.10652>. [in Russian].

Tumash, Valentyna & Dubinets, Pavlo. (2015). Rukopysne Nobelske Chetveroyevangeliie – naidavnisha pysemna pamiatka Ukrainskoho Polissia [Handwritten Nobel Evangeliiie – the oldest written monument of Ukrainian Polissia]. URL: http://prosvita.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=148:2015-02-23-08-10-47&catid=35:news&Itemid=27/. [in Ukrainian].

Tsaralunha, I. (2017). Variatyvnist u staroukrainskii literaturno-pysemnii movi XIV–XV st. [Variability in the Old Ukrainian literary and written language of the XIV–XV centuries]: monograph. Khmelnytskyi : Gonta AS, 448 p. [in Ukrainian].

Tsaralunha, Inna. (2017). Diieslivna variatyvnist u staroukrainskii movi XIV–XV st. (na materiali pysemnykh pamiatok konfesiinoho styliu). [Verbal variability in the Old Ukrainian language of the XIV–XV centuries. (based on written memoirs of confessional style)]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna. Vyp. 64. Ch. I. S. 413–424. [in Ukrainian].

Chepiha, I. (2001). Peresopnytske Yevanheliie – unikalna pamiatka ukrainskoï movy. Peresopnytske Yevanheliie 1556–1561 r.: Doslidzhennia. Transliterovanyi tekst. Slopovokazhchyk [Peresopnytsia Gospel 1556–1561. Research. Transliterated text. Word index] / pidhot. I. P. Chepiha, L. A. Hnatenko ; red. kol. O. S. Onyshchenko [ta in.]. Kyiv, S. 13–54. [in Ukrainian].

SOURCES

HC – Nobelske Yevanheliie [Nobel Gospel], 1520. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. F19-35. URL: https://aleph.library.lt/F?func=direct&local_base=mab04&doc_number=000076151

ПЄ – Peresopnytske Yevanheliie. Doslidzhennia. Transliterovanyi tekst. Slovopokazhchyk. 2011. [Peresopnytsia Gospel 1556–1561. Research. Transliterated text. Word index] / golov. red. O. S. Onyshhenko. 2-he vyd., dopovn. Kyiv.

Дата надходження до редакції – 02.05.2021

Дата затвердження редакцією – 14.05.2021